

O'QITUVCHI-O'QUVCHI TIZIMIDAGI MUNOSABATLAR AXLOQI

Komiljonova Sarvinoz G'ulomboy qizi

Urganch Ranch texnologiya universiteti

“Pedagogika va aniq fanlar” kafedrası 1-kurs magistranti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14223354>

Annotatsiya: Mazkur maqola o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi munosabatlarning axloqiy jihatlarini tadqiq qilishga bag'ishlangan. Zamonaviy ta'lim jarayonida o'qituvchi va o'quvchi munosabatlarining samimiylik, hurmat, adolat va mas'uliyat kabi axloqiy tamoyillar asosida tashkil etilishi, ta'lim samaradorligini oshirishdagi muhim omil ekanligi tahlil qilingan. Shuningdek, maqolada axloqiy munosabatlar rivojiga to'sqinlik qiluvchi omillar va ularni bartaraf etish yo'llari yoritilgan. Ilmiy ish o'qituvchi shaxsiyatining axloqiy fazilatlarini shakllantirish hamda o'quvchilarda intizom va mas'uliyatni kuchaytirish bo'yicha amaliy tavsiyalarni o'z ichiga oladi.

Kalit so'zlar: O'qituvchi-o'quvchi munosabatlari, ta'lim jarayoni, axloqiy tamoyillar, shaxsiy fazilatlar, intizom va mas'uliyat, pedagogik etika, munosabatlar madaniyati.

Kirish.

Zamonaviy ta'lim tizimida o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi munosabatlarning axloqiy jihatlarini ta'lim jarayonining samaradorligini belgilovchi muhim omil sifatida ko'rib chiqiladi. Bugungi kunda ta'lim jarayonida bilim berish bilan bir qatorda, o'quvchilarning axloqiy tarbiyasi va ijtimoiy qadriyatlar asosida shakllanishiga alohida e'tibor qaratilmoqda. O'qituvchi-o'quvchi tizimidagi munosabatlarning adolat, hurmat, mas'uliyat va samimiylik tamoyillari asosida tashkil etilishi ta'lim sifatini oshirish bilan birga, jamiyatning ma'naviy rivojlanishiga ham xizmat qiladi.

Shu bilan birga, ba'zan pedagogik faoliyatda o'qituvchi va o'quvchi o'rtasida kelib chiqadigan muammolar, masalan, o'zaro tushunmovchiliklar, intizomning buzilishi va axloqiy me'yorlarning buzilishi kabi holatlar kuzatilishi mumkin. Ushbu masalalarni o'rganish va ularning oldini olish yo'llarini aniqlash bugungi pedagogik amaliyotning dolzarb vazifalaridan biridir.

Mazkur maqola o'qituvchi-o'quvchi tizimida axloqiy munosabatlarning o'rni va ahamiyatini ilmiy jihatdan tadqiq qilish hamda ushbu sohada mavjud muammolarni hal etish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqishga qaratilgan.

Metodologiya:

Mazkur tadqiqotda o'qituvchi-o'quvchi tizimidagi munosabatlarning axloqiy jihatlarini o'rganishda sifat va miqdoriy tadqiqot metodlari qo'llanildi.

Nazariy tahlil usuli: O'qituvchi va o'quvchi munosabatlariga oid ilmiy adabiyotlar, pedagogik va psixologik nazariyalar, axloqiy tamoyillarni o'z ichiga olgan hujjatlar va normativ aktlar o'rganildi. Ushbu tahlil asosida mavzuning nazariy asoslari belgilandi.

So'rovnoma usuli: O'qituvchi va o'quvchilar o'rtasida axloqiy munosabatlar bo'yicha mavjud holatni aniqlash maqsadida maxsus tuzilgan so'rovnomalar orqali ma'lumotlar yig'ildi. So'rovnomada hurmat, adolat, mas'uliyat va samimiylik tamoyillarining ta'lim jarayonida aks etishi haqida savollar o'rin oldi.

Kuzatish usuli: Ta'lim jarayonida o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi o'zaro munosabatlarni bevosita kuzatish orqali real pedagogik vaziyatlar tahlil qilindi. Bu usul o'quv jarayonidagi axloqiy muammolarni aniqlashda yordam berdi.

Eksperiment usuli: Axloqiy munosabatlarni shakllantirishga qaratilgan trening va metodik tadbirlar amalga oshirildi. Ushbu eksperiment natijalari asosida taklif va tavsiyalar ishlab chiqildi.

Statistik tahlil usuli: Tadqiqot davomida yig'ilgan ma'lumotlar maxsus dasturlar yordamida tahlil qilinib, olingan natijalar ilmiy asoslangan xulosalar chiqarishda qo'llanildi.

Metodik yondashuvlarning uyg'unligi mavzuni chuqur va har tomonlama o'rganishga imkon berdi. Tadqiqot natijalari asosida ta'lim jarayonida o'qituvchi-o'quvchi munosabatlarini yaxshilash bo'yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqildi.

Adabiyotlar tahlili:

O'qituvchi-o'quvchi munosabatlarining axloqiy jihatlari bo'yicha ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish ushbu mavzuning nazariy va amaliy asoslarini aniqlashda muhim ahamiyatga ega. Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi munosabatlarning axloqiy tamoyillari ko'plab mutaxassislarining diqqat markazida bo'lib kelmoqda.

Umumiy pedagogik yondashuvlar: Jahon pedagogikasida o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi munosabatlarning axloqiy tomonlarini yoritishda J. Dyui, K. Rojers[7] va L. S. Vygotskiy[9] kabi olimlarning ishlari alohida e'tiborga loyiqdir. Ularning tadqiqotlari insonparvarlik tamoyillarini ta'lim jarayoniga joriy etish zaruratini asoslaydi. Bu nazariyalar axloqiy munosabatlarning ta'lim sifatiga bevosita ta'sirini ochib beradi.

Axloqiy tarbiya nazariyalari: O'zbekistonlik olimlardan A. Avloniy axloqiy tarbiya haqida "Tarbiya biz uchun yo hayot – yo mamot, yo najot – yo halokat, yo saodat – yo falokat masalasidir" deya ta'kidlagan[1]. Uning axloq va tarbiya haqidagi asarlari o'qituvchi shaxsiyatida axloqiy sifatlarni shakllantirish masalalarini chuqur yoritib beradi.

Zamonaviy pedagogik qarashlar: Hozirgi kunda G. H. Hasanov[6], N. Shodmonov[10] va boshqa olimlar o'qituvchi va o'quvchi munosabatlarining zamonaviy sharoitdagi xususiyatlarini tadqiq qilmoqda. Ular o'qituvchining professional fazilatlarini, xususan, adolat va hurmat tamoyillari asosida ta'lim jarayonini tashkil etish muhimligini qayd etganlar.

Chet el tajribalari: G'arb olimlari, xususan, H. Gardner[3] va P. Freyre[4] ta'lim jarayonida demokratik tamoyillar va shaxsiy yondashuvning ahamiyatini alohida ta'kidlaydi. Bu yondashuvlar o'quvchilarda mas'uliyat hissini shakllantirish va ijtimoiylashuv jarayonini jadallashtirishga xizmat qiladi.

Psixologik yondashuvlar: Psixologik tadqiqotlarda o'quvchilarning ruhiy holati va o'qituvchi bilan bo'lgan munosabatlarining hissiy jihatlari muhim ahamiyat kasb etadi. Bu borada A. Maslou[8] va K. Levinning[5] tadqiqotlari asosiy manba sifatida qo'llanilgan.

Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, o'qituvchi-o'quvchi munosabatlarining axloqiy tamoyillari ta'lim jarayonining ajralmas qismi bo'lib, u nafaqat o'quvchilarni ijtimoiylashtirish, balki ularning ma'naviy rivojlanishiga ham xizmat qiladi. Shu bois, mazkur mavzuga oid nazariy ishlanmalarning amaliyotga tatbiqini ta'minlash dolzarb masala hisoblanadi.

Muhokama:

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, o'qituvchi-o'quvchi tizimidagi munosabatlar ta'lim jarayonining muvaffaqiyati uchun hal qiluvchi ahamiyatga ega. Zamonaviy ta'lim jarayonida axloqiy tamoyillarning buzilishi o'quvchilarning bilim olishga bo'lgan qiziqishining pasayishiga, o'qituvchi obro'sining zaiflashishiga va umumiy intizom darajasining tushishiga olib kelishi mumkin.

Tahlillar asosida quyidagi jihatlar muhokama qilindi:

O'qituvchi-o'quvchi munosabatlari samimiylik, hurmat va adolat kabi axloqiy tamoyillar asosida tashkil etilganda, o'quvchilarning ta'limga bo'lgan munosabati sezilarli darajada

yaxshilanadi. Bunday yondashuv o'quvchilarni nafaqat bilim olishga, balki mustaqil fikrlashga va ijtimoiy mas'uliyatni his qilishga undaydi.

So'rovnoma va kuzatish natijalariga ko'ra, o'qituvchi va o'quvchilar o'rtasidagi munosabatlarda ba'zan tushunmovchiliklar va konfliktlar yuzaga keladi. Ushbu muammolarning asosiy sabablari sifatida:

O'qituvchining pedagogik etika tamoyillariga amal qilmasligi;

O'quvchilarning intizomsizligi;

Ta'lim jarayonida kommunikatsiya yetishmasligi keltirib o'tiladi.

Tadqiqot natijalari o'qituvchi shaxsiyati va uning axloqiy fazilatlari o'quvchilarni motivatsiya qilishda muhim omil ekanligini ko'rsatdi. Adolatli, hurmatli va mas'uliyatli o'qituvchi nafaqat o'quvchilarni bilim olishga jalb qiladi, balki ularda yuqori axloqiy qadriyatlarni shakllantiradi.

Eksperiment davomida axloqiy tamoyillarni rivojlantirishga qaratilgan trening va mashg'ulotlar o'qituvchi-o'quvchi o'rtasidagi munosabatlarni sezilarli darajada yaxshilaganini ko'rsatdi. Bu jarayonda o'quvchilarning intizomi oshgani, bilim olishga bo'lgan ishtiyoqi kuchaygani kuzatildi.

Muhokamalar natijasida ta'lim jarayonida o'qituvchi va o'quvchilar o'rtasidagi axloqiy munosabatlarning ahamiyati yana bir bor tasdiqlandi. Shu bois, pedagogik jarayonda axloqiy qadriyatlarni targ'ib qilish va ularga amal qilish bo'yicha yangi metodikalar ishlab chiqish dolzarb masala ekanligi ta'kidlandi.

Xulosa.

Mazkur tadqiqot o'qituvchi-o'quvchi munosabatlarining axloqiy jihatlarini o'rganishga qaratilgan bo'lib, ta'lim jarayonida axloqiy tamoyillarning o'rni va ahamiyatini aniqlashga muvaffaq bo'ldi. Tadqiqot davomida o'qituvchi va o'quvchilar o'rtasidagi axloqiy munosabatlarning ta'lim samaradorligini oshirishga xizmat qilishi, shuningdek, o'quvchilarning shaxsiy va ijtimoiy rivojlanishiga ta'sir ko'rsatishi tasdiqlandi. Quyidagi xulosalar chiqarildi:

Axloqiy tamoyillarning ahamiyati: O'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi hurmat, adolat, samimiylik va mas'uliyat tamoyillariga asoslangan munosabatlar ta'lim jarayonining muvaffaqiyatini ta'minlaydi. Bunday munosabatlar nafaqat bilim olishga, balki ma'naviy rivojlanishga ham hissa qo'shadi.

Axloqiy muammolarni bartaraf etish zarurati: O'qituvchi-o'quvchi munosabatlaridagi muammolarni hal etish uchun pedagogik etika qoidalariga rioya qilish, o'quvchilar bilan samarali kommunikatsiya o'rnatish va ularning intizomini oshirish choralari ko'rilishi kerak.

O'qituvchi shaxsiyati va roli: O'qituvchining axloqiy fazilatlari, jumladan, halollik, mehribonlik va mas'uliyat, o'quvchilar bilan samarali munosabatlarni shakllantirishda muhim omil hisoblanadi.

Amaliy tavsiyalar: Ta'lim jarayonida axloqiy munosabatlarni rivojlantirish uchun quyidagilarni amalga oshirish tavsiya etiladi:

O'qituvchilar uchun pedagogik etika va axloqiy tarbiya bo'yicha maxsus treninglar o'tkazish;

O'quvchilarda axloqiy qadriyatlarni shakllantirish uchun ta'lim va tarbiya jarayonini uyg'unlashtirish;

Konfliktlarni oldini olish va samarali muloqot o'rnatish bo'yicha maxsus metodik ko'rsatmalar ishlab chiqish.

Mazkur xulosalar ta'lim jarayonida o'qituvchi va o'quvchilar o'rtasidagi axloqiy munosabatlarni yanada rivojlantirish bo'yicha ilmiy va amaliy asoslarni belgilab beradi. Bu esa ta'lim sifatini oshirish va jamiyatda yuqori axloqiy qadriyatlarni shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

References:

1. Avloniy, A. Turkiy Guliston yohud axloq. Toshkent: O'qituvchi nashriyoti, 1992.
2. Dewey, J. Democracy and Education. New York: Macmillan, 1916.
3. Gardner, H. Multiple Intelligences: New Horizons in Theory and Practice. New York: Basic Books, 2006.
4. Freire, P. Pedagogy of the Oppressed. New York: Continuum, 1970.
5. Levin, K. Field Theory in Social Science. New York: Harper, 1951.
6. Hasanov, G. H. Pedagogika asoslari. Toshkent: O'zbekiston Milliy Universiteti nashriyoti, 2010.
7. Rogers, C. Freedom to Learn. New York: Merrill, 1969.
8. Maslow, A. H. Motivation and Personality. New York: Harper & Row, 1954.
9. Vygotsky, L. S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1978.
10. Shodmonov, N. O'qituvchi mahorati: Pedagogik va psixologik asoslar. Toshkent: O'qituvchi, 2005.